

Vlado Gotovac: vizija Hrvatske i kritika vlasti

Škovrlj, Heda

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:137791>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Preddiplomski studij politologije

Vlado Gotovac: vizija Hrvatske i kritika vlasti

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Goran Čular

Studentica: Heda Škovrlj

Zagreb,

Rujan, 2024.

Izjavljujem da sam završni rad *Vlado Gotovac: vizija Hrvatske i kritika vlasti*, koji sam predala na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Goran Čular, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Heda Škovrlj

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Djetinjstvo i školovanje	1
3. Djelovanje prije 1990-ih	2
4. Uspostava višestranačja i prva hrvatska politička stranka – HSLS	5
4.1. Bedem ljubavi	7
5. Političko stanje u Hrvatskoj 1990-ih.....	8
6. Kritika vlasti.....	10
6.1. Odnos Gotovca i Tuđmana.....	12
7. Politička vizija Vlade Gotovca	14
8. Osnivanje Liberalne stranke i kraj karijere.....	16
9. Zaključak.....	18
Literatura.....	20

1. Uvod

Vlado Gotovac hrvatski je filozof, pjesnik, esejist, govornik, novinar, urednik i političar. Društvenim angažmanom, isprva djelovanjem u književnosti, a zatim i aktivnim uključivanjem u politiku obilježio je gotovo 50 godina prošloga stoljeća. Čovjek je kojemu su sloboda, moral i etika bile glavne niti vodilje. Vođen moralnim načelima, nije odstupao od svoga stajališta niti onoga što je po njegovu sudu bilo ispravno, nekada i unatoč suočavanju s rigoroznim posljedicama. Zasigurno je jedan od vodećih političkih aktera, koji je svojim djelovanjem dao značajan obol politici i političkoj sceni današnje Hrvatske. Prošao je put od, kako je sebe nazivao autsajdera, osobe koja je zbog neslaganja s režimom dva puta bila u zatvoru i pod zabranom javnoga djelovanja, do osobe koja je zajedno sa istomišljenicima osnovala prvu stranku u Hrvatskoj i bila predsjednički kandidat. Gotovac je javnim nastupima ostavljao snažan dojam i retoričkim je sposobnostima na izuzetan način iznosio stavove i viđenje političke budućnosti zemlje. Snažni politički govori u kolektivnoj memoriji ostali su do danas, kada ga se i dalje ističe kao jednoga od glavnih i najznačajnijih govornika u Hrvatskoj. Bio je čovjek jasnih stavova i mišljenja, koje je branio i pod cijenu oduzimanja vlastite slobode, a upravo je sloboda bila razlog njegove borbe i kasnijega političkoga djelovanja. Gotovac je pripadao skupini liberalnih intelektualaca kojima je u fokusu pojedinac i njegova sloboda. Kroz čitavo javno djelovanje isticao je upravo vrijednosti koje baštine slobodu, čovjeka, ljubav prema domovini, autonomiju, odgovornost te je sve bilo zaokruženo jednom moralnom dimenzijom, gdje je najvažnije bilo ostati čovjek vjeran svojim principima.

Ovim radom nastoji se dati temeljit uvid u političko djelovanje Vlade Gotovca 1990-ih godina. U izuzetno izazovnim vremenima, kao glas intelektualne liberalne scene svojim je govorima i djelovanjem dao značajan doprinos razvoju političke kulture. Javnim istupima promicao je interese zemlje i njezinih građana, smatrao je kako je kritika, a posebno kritika vlasti, poželjna u društvu koje tek razvija demokratski pluralizam i demokratsku kulturu.

2. Djetinjstvo i školovanje

Vladimir „Vlado“ Gotovac rođen je u Grabovcima, kraj Imotskoga, 18. rujna 1930. godine. Od malena, njegov život obilježen je politikom, s obzirom da je odrastao u obitelji koja

je baštinila HSS-ove ideje, a zbog kojih je Gotovčeve roditelje po završetku Drugog svjetskog rata uhitila OZN-a. U takvome obiteljskom okruženju Gotovac od najranijih dana počinje promišljati o politici. Cijelo djetinjstvo obilježeno je sukobom, ratom, ali i represijom te kažnjavanjem.

Kao izvrstan učenik, Gotovac odlazi u Zagreb na daljnje školovanje te završava filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Profesionalni put započinje na Radioteleviziji Zagreb gdje će raditi do 1972. godine (večernji.hr, 2016).

3. Djelovanje prije 1990-ih

Šezdesete godine 20. stoljeća, obilježene su zahtjevima za reformom sustava, posebice u području gospodarstva i politike. Zbog jačanja nezadovoljstva i sve većih želja za provedbom reformi dolazi do nastanka nacionalnog pokreta. Na 10. sjednici SKH kritizira se jugoslavenski unitarizam čime se legitimira zagovaratelj promjena. Gotovac se u svojim radovima osvrtao na temu unitarizma, kazujući kako takav sustav zaboravlja slobodu i pluralizam te ga smatra sjenom totalitarizma. Upravo je 10. sjednica SKH nagovještaj početka Hrvatskog proljeća u kojem će jedan od važnijih aktera biti i Gotovac.

Matica hrvatska, u kojoj djeluje Gotovac, uključuje se u nacionalni pokret te pokreće časopis Hrvatski tjednik. Režim je smatrao Maticu hrvatsku i Hrvatski tjednik mjestima u kojima se nalaze neprijatelji Jugoslavije i partije. Takva situacija dovela je do veće političke aktivacije koja uzrokuje razilaženja u partiji, ali i političko angažiranje ljudi iz različitih svjetonazorskih krugova. Ti krugovi bit će 1990. godine izvor iz kojega će poteći ideje o osnivanju stranaka i stvaranju višestranačja. 1971. godine intenziviraju se mitinzi i prosvjedi, sve uz podršku Matice hrvatske i Hrvatskoga tjednika, na čijem je čelu Gotovac. On je u svojim uvodnicima govorio o demonstracijama, no nije javno propagirao sudjelovanje i rušenje režima, što će mu se kasnije stavljati na teret (Zoričić, 2022: 82-86). Uvodnicima je ukazivao na činjenicu kako se zastupanjem nacionalnih interesa ne smije isključiti sloboda pojedinca, naglašavajući važnost postavljanja nacionalizma u granice. Paradoksalno, proglašavaju ga jednim od najvećih nacionalista, zbog čega će mu i suditi. Kroz svoje tekstove kritizirao je vlast, kritiku je vidio kao nešto pozitivno, odnosno priliku da se društvo mijenja u pozitivnom smjeru, no vlast to nije shvaćala na takav način.

Gotovčevo aktivno bavljenje politikom započinje pisanjem Outsajderskih fragmenata, 1968. godine. Djelo se smatra, od strane nekih, kao antikomunistički manifest, dok ga drugi vide kao manifest rodoljublja. No, možda je ispravnije mišljenje onih koji ga vide kao manifest – odu pojedinčevoj odgovornosti za izgovoreno i učinjeno. Objašnjavao je nacionalizam riječima „Ljubav prema svom narodu pretvorena u strast bez veličine i dostojanstva - to je nacionalizam“ (Gotovac, 1989: 58). Unatoč njegovu neslaganju s nacionalizmom, vlast ga proglašava nacionalistom i pokreće sudski postupak. Slavko Goldstein, jedan od utemeljitelja i prvi predsjednik HSLS-a, kasnije izjavljuje kako se u ovome djelu vidi Gotovčeva „ljubav prema domovini, ljubav prema slobodi i poštovanje razlika“ (Zoričić, 2022: 128). „Jer ako je briga za vlastiti narod, za njegovu sudbinu, nacionalizam – onda ja jesam nacionalist!“, ovim riječima Gotovac je odgovorio na optužbe koje su mu se stavljale na teret (Zoričić, 2022: 131).

U Hrvatskome tjedniku, 1971. godine objavljuje tekst Letak za Maticu hrvatsku gdje osuđuje napade na Maticu hrvatsku te ih izjednačava s napadima na samosvijest koja se probudila u narodu. Na Hrvatski tjednik osnivači su gledali kao na sredstvo kojim će se izražavanjem kritičkoga mišljenja doprinijeti obnovi socijalizma, čime će se ujedno obnoviti i Hrvatska (Zoričić, 2022: 138-141).

Rad Hrvatskoga tjednika zabranjen je odlukom Predsjedništva CK SKJ 1. prosinca 1971. godine, dok u siječnju iduće godine Gotovac biva uhićen. Ovaj potez Gotovac je doživio kao izdaju Hrvatske kojim se zatvorilo vrata slobodi, a otvorilo teroru i nesnošljivosti. U jednom od posljednjih uvodnika sažima smisao svoga djelovanja: „Pitanje Hrvatske postavljamo kao pitanje slobode, kao pitanje novog socijalizma u Jugoslaviji i svijetu. Jer mi ne želimo bilo kakvu domovinu! Ona je u našim zamislima zemlja slobodnih ljudi i pravednoga društva“ (Zoričić, 2022: 150). Ideja izrečena ovom rečenicom, ostat će glavna vodilja i u kasnijem političkom djelovanju. Gašenjem Hrvatskoga tjednika i uhićenjem sudionika pokreta završava Hrvatsko proljeće.

Prvo uhićenje Vlade Gotovca bilo je u siječnju 1972. godine, kada su uz njega bili optuženi Marko Veselica, Šime Đodan, Franjo Tuđman, Hrvoje Šošić i Vlatko Pavletić. Na teret im je stavljeno da su djelovanjem u Matici hrvatskoj stvarali ilegalnu kontrarevolucionarnu organizaciju čiji je cilj bilo rušenje poretka te da su širili antirežimsku propagandu u javnosti (Zoričić, 2022: 162). 11. srpnja 1973. godine Gotovac je osuđen na 4 godine zatvora i 4 godine

zabrane javnoga djelovanja. Tijekom čitava procesa naglašavao je kako nije sudjelovao u ilegalnoj organizaciji, a svoje tekstove okarakterizirao je kao dobronamjernu kritiku. Promatrajući njegovo djelovanje u Hrvatskom proljeću može se reći kako „Gotovac nije radio protiv države, već je postavljanjem moralnih standarda i traženjem sloboda zapravo radio za državu“ (Zoričić, 2022: 161).

Malo manje od godinu dana prije završetka zatvorske kazne, međunarodna inicijativa PEN uputila je Josipu Brozu Titu zahtjev za Gotovčevim pomilovanjem. Tito je zbog međunarodnoga pritiska i zadržavanja svoga ugleda na to pristao, no Gotovac je odbio potpisati odluku o pomilovanju, smatrajući kako time prihvaća i priznaje svoju krivnju. Stoga, odslužuje kaznu do kraja te izlazi na slobodu 1976. godine (jutarnji.hr, 2010).

Drugo lišavanje slobode odvijalo se 1981. godine kad je osuđen na 2 godine zatvora i 4 godine zabrane javnoga istupanja. Optužnica je podignuta zbog međunarodnih intervjua koje je dao švedskim, francuskim i talijanskim medijima. Na teret mu se stavljalo lažno prikazivanje položaja Hrvata i demokratskih sloboda. U intervjuu švedskome novinaru Bengtu Goranssonu, vezano uz svoju prvu presudu govori: „Prema tome, ja i danas, kao i onoga trenutka kada sam došao pred sud, mislim, da sam odsjedio četiri godine nedužan dakle bio sam četiri godine u zatvoru ni zbog čega“ (vladogotovac.org, 2010a). Osvrnuo se i na stanje u Hrvatskoj: „Kad se osigura sloboda i pravda, dakle, kad se ostvare ti opći ideali u kojima cijela Europa sudjeluje, ja tvrdim, da sudjeluje, time će se ostvariti i hrvatski ideali“ (vladogotovac.org, 2010a). U intervjuu jasno ističe svoju naklonost pluralizmu, jer se jedino u pluralnom društvu sloboda i pravednost mogu realizirati.

Nakon objave ovog intervjua, a na kraju sudskog postupka Gotovac izjavljuje: „Tako radostan i tako raznolik svijet - to je moj san. Ako zbog njega moram biti suđen, ja na to pristajem; jer bez tog sna ni ja ni moje djelo nemamo nikakvog smisla“ (Gotovac, 1989: 144).

Po izlasku iz zatvora, suočava se s marginalizacijom i izopćenjem iz društva, sve dok 1988. godine ne odlazi u Sloveniju gdje se rađaju razmišljanja o uspostavi višestranačja. Na poziv Spomenke Hribar i Dimitrija Rupela počinje pisati za slovenski časopis Nova revija (Zoričić, 2022: 221). U ovome razdoblju Gotovac i Goldstein razvijaju ideju kako bi se i u Hrvatskoj mogla osnovati politička inicijativa, kojom bi se poticalo višestranačje i demokratski

duh. Promišljanje je rezultiralo osnivanjem inicijative Hrvatski socijalno-liberalni savez, koji će kasnije postati prva hrvatska politička stranka.

4. Uspostava višestranačja i prva hrvatska politička stranka – HSLŠ

80ih godina vlast u Jugoslaviji suočila se s ozbiljnim problemom nedostatka legitimnosti koji nije mogla nadoknaditi korištenjem nedemokratskih sredstava. Kako bi se razriješio problem izostanka legitimacije, pristanak na slobodne izbore činio se kao racionalna opcija. Unutar Komunističke partije u ovome razdoblju vladao je sukob između ortodoksne i pragmatične struje. Nesuglasice su se javile zbog različitoga načina gledanja na „stupanj i način provedbe ideoloških ciljeva“ (Kasapović, 1991: 29). Ortodoksna struja zalagala se za izvornosti jugoslavenskoga „trećeg puta“, dok je pragmatična struja nastala kao reakcija na ortodoksnu, smatrajući kako ideje za koje se zalažu nisu uspješne. Iz ovoga unutarpartijskog sukoba pragmatična struja izlazi kao pobjednik, što rezultira time da Savez komunista Hrvatske na 11. kongresu donese odluku o izlasku na slobodne izbore (Kasapović, 1991: 28-29). Pragmatična struja za cilj je imala „djelomično ideološko denominiranje i dereguliranje javnog života“ (Kasapović, 1991: 31). Na tragu deregulacije javnoga života dolazi do pojave građanskih inicijativa u vidu „niza novoosnovanih građanskih udruženja, saveza i stranaka tijekom 1989. i 1990. godine“ (Kasapović, 1991: 33). U tom razdoblju odvijaju se prvi razgovori o osnivanju političkih stranaka i formiranju višestranačja.

Pregovori su se održavali u privatnim prostorijama zbog mogućih policijskih intervencija. Međutim, duh demokratizacije i promjena bio je prisutan toliko da ga se nije moglo zaustaviti. Zagovornici višestranačja imali su dva glavna cilja: prvi je bio uspostava liberalne demokracije, a drugi rješavanje nacionalnoga pitanja. Ove ideje ubrzano su se počele širiti početkom 1990. godine, prvo zahvaćajući veće sredine, da bi najkasnije došlo do osnivanja ogranaka u sredinama u kojima je bilo miješano stanovništvo (Goldstein, 2013: 414-418). „Pritisak Miloševićeve politike na Hrvatsku i druge republike, te potpun izostanak primjerenog hrvatskog odgovora stvarali su i pojačavali osjećaj nemoći i bijesa u hrvatskom biračkom tijelu“ (Goldstein, 2013: 418).

Političke stranke stvarane su jednim dijelom od strane intelektualaca, koji su bili u Hrvatskom proljeću, poput samoga Gotovca, ali i drugih. Stranke su se opredijelile za određene

političke ideološke pravce, poput liberala, socijalista, demokršćana, dok je HDZ, kao pokret, imao kombinaciju ideja.

Prva među novoosnovanim strankama bio je Hrvatski socijalno-liberalni savez, koji 1990. godine prelazi iz saveza u stranku. Prvo okupljanje bilo je u Klubu sveučilišnih nastavnika 21. veljače 1989. godine, dok je drugi sastanak održan 2. ožujka na kojem se potpisivala inicijativa za osnivanje saveza. Inicijativu je potpisalo 27 ljudi koji će kasnije postati članovi, a jedan od prvih potpisnika bio je i Vlado Gotovac. Ovaj potez smatran je hrabrim, jer su mu stavljanjem potpisa na inicijativu potencijalno prijetili novi problemi i zatvaranje. No, kako je država već bila oslabljena i partija nije imala toliku moć, Gotovac nije bio suočen s posljedicama te se kandidirao na dužnost u Savjetu HSL-a (jutarnji.hr, 2010). Programska deklaracija bila je odobrena od strane SSRNH-a (Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske), a osnivačka skupština se održala 20. svibnja 1989. godine.

Na osnivačkoj skupštini Gotovac se obratio okupljenima i predstavio vlastitu političku viziju i ideje. Gotovac iznosi tri teme koje su ključne u tom trenutku: Europa, Hrvatska i pojedinac nakon totalitarizma. Liberali žele svojim programom postaviti temelje za razvoj moderne civilizacije i demokracije u Hrvatskoj, što znači i razvoj racionalizma, tehnološke perfekcije, suočavanje s neizvjesnim ili iracionalnim. Zadaća HSL-a je vratiti Hrvatsku Europi i time omogućiti Hrvatskoj sudjelovanje u kulturnoj raznolikosti Europe. Narodu se mora omogućiti sloboda izražavanja svoje volje putem izabranih predstavnika u Hrvatski sabor. Uloga Hrvatskog sabora je prvenstveno donošenje Ustava kojim će se urediti sve ostale stavke bitne za uspostavu državnog i političkog poretka. Osim toga, Sabor je taj koji treba odlučivati o tome kako će biti oblikovana država, kakvi će biti odnosi s drugim državama te kako će se Hrvatska pozicionirati u Europi i svijetu, ali je i čuvar hrvatske budućnosti. Na jednak način i s jednakim legitimitetom trebaju biti birani i zastupnici ostalih nacionalnih skupina. Gotovac se tada osvrće na stanje u Jugoslaviji, ističe kako Hrvatska ne treba sudjelovati u nikakvim događajima kojima se odmičemo od Europe te treba obustaviti odnose s organizacijama koje se zalažu za unitarističko uređenje. „Mi želimo u politički život unijeti racionalnost, odmjerenu, znanje, a prije svega odgovornost prema sebi i prema zajednici u kojoj živimo. Mi želimo hrvatskom narodu vratiti takav politički osjećaj da on u svakom trenutku zna procijeniti one koji ga vode,

njihove postupke u iskušenjima kojima su zajednice uvijek izložene...u stranačkim zavodjenjima i obmanama“ (vladogotovac.org, 2009a).

Iako se iz Gotovčeva govora može vidjeti kako je bio snažan zagovaratelj hrvatskih interesa u samoj Programskoj deklaraciji samostalna se Hrvatska nije naglašavala kao glavni cilj. Stavljajući to u kontekst toga vremena, valja se zapitati jesu li tako postupili iz pragmatičnih razloga, odnosno kako ne bi došlo do zabrane djelovanja? U Programskoj deklaraciji su ponudili ideju da se nacionalno pitanje može riješiti konfederalizmom u kojem je savezna država nadležna za ono što je konsenzualno dogovoreno, dok je sve ostalo u nadležnosti republika. Ipak su istakli kako im je važno osigurati pravo naroda na samoodređenje te su zagovarali demokratsko uređenje republika i uvođenje višestranačja. Nisu bili za to da se ostaje u Jugoslavije pod svaku cijenu, ali jednako tako nisu bili ni zagovornici razbijanja (Dunatov, 2009: 386).

Nakon Osnivačke skupštine prvi predsjednik stranke postao je Slavko Goldstein, a na stranačkim izborima 1990. godine naslijedio ga je Dražen Budiša. Na prve višestranačke izbore 1990. godine, HSLŠ izlazi u sklopu Koalicije narodnog sporazuma (KNS), koja je osvojila 15% glasova, tj. 21 mandat (3 su pripala HSLŠ-u) i time se pozicionirala kao treća snaga u parlamentu, dok je pobjednik bio HDZ s osvojenih 42%, odnosno 205 zastupničkih mjesta. Ostale stranke, koje su izborile svoje mjesto jesu SKH-SDP s osvojenih 26%, tj. 107 mandata i SDS s 1,6% što im je osiguralo 5 mjesta (sabor.hr, 2020).

HSLŠ je nastojao biti aktivan u društvu te su pokretali razne inicijative. U listopadu 1989. godine pokreću inicijativu za povratak spomenika bana Jelačića na glavni zagrebački trg, za što je prikupljen velik broj potpisa te je spomenik vraćen na mjesto na kojem se nalazi i danas.

4.1. Bedem ljubavi

Najpoznatiji Gotovčev govor jest onaj održan 30. kolovoza 1991. ispred Komande 5.vojne oblasti u Zagrebu. Kao predsjednik Matice hrvatske obratio se prosvjednicima, prvenstveno hrvatskim majkama, koje su se okupile zbog svojih sinova koji su se nalazili na odsluženju vojnoga roka, a nije im bio dozvoljen povratak kućama. Miris rata osjećao se u zraku, dok se Gotovac svojim izuzetnim govorničkim vještinama obratio generalima JNA. „I kada bih trebao birati da li ću s vama umrijeti ili s ovim strašilima živjeti, izabrao bih smrt“, ovo je jedna

od uvodnih rečenica kojom se Gotovac obraća građanima, no ona je odraz njegova morala i odgovornosti, opisuje čovjeka koji ne odstupa od svojih moralnih principa, ni u najtežim životnim trenucima.

Jedna od najpoznatijih misli, koja je do danas ostala zapamćena je:

„Kad bi generali imali obitelj, kad bi generali imali djecu, kad bi generali imali bližnje, tada ne bi zaposjeli ovu našu zgradu. Ali generali nemaju nikoga, ja vas uvjeravam! Jer onaj tko tuđu djecu ubija – nema djece, jer onaj tko tuđe majke uciviljuje – nema majke; jer onaj tko tuđe domove ruši – nema doma. Generali zato moraju znati da na ovoj zemlji za njih nema ni majki, ni djece, ni domova! Umrijet će u pustoši svog mrtvog srca! Sramit će ih se njihova djeca, jer su izgubili ljubav. Sramit će ih se njihove žene jer su bili ubojice tuđe djece. Sramit će ih se njihove obitelji jer su uništavali tuđe obitelji“ (vladogotovac.org, 2009b).

Također, u govoru poziva na njihov odlazak i kazuje kako će hrvatski narod sam osigurati slobodu, nezavisnost i dostojanstvo. Govor završava naglašavajući kako vjeruje u ljude i njihovu snagu da se zajedno izbore za slobodu: „Ako nemamo oružje, imamo snagu ovo što je tu, snagu svoje ljubavi, snagu svog dostojanstva, snagu svoje spremnosti da umremo ako ne možemo kao ljudi živjeti. I to je ono što ne damo! Ja se zato ne bojim. Živa je, bila je živa i živjet će Hrvatska!“ (vladogotovac.org, 2009b).

5. Političko stanje u Hrvatskoj 1990-ih

8. prosinca 1990. godine Gotovac preuzima Maticu hrvatsku, na čijem čelu će ostati do 1996. godine kada će zbog neslaganja s predsjednikom Tuđmanom i cjelokupnom vlasti, podnijeti ostavku. U intervjuu za Vijenac 2000. godine Gotovac govori o napuštanju Matice: „Uporan otpor dijela ljudi u Matici hrvatskoj i uporan otpor HDZ-a mom predsjednikovanju postali su elementi koji su počeli ometati rad Matice hrvatske na taj način da se Matici hrvatskoj oduzimala potrebna materijalna potpora“ (matica.hr, 2000). Gotovčevom zaslugom ponovno je pokrenut časopis Vijenac čiji je cilj bilo usmjeravanje i kritiziranje vlasti. Želja mu je bila Maticu hrvatsku dovesti u rang Goetheova Instituta ili British Councila. Međutim, Vijenac nije naišao u svome radu na pozitivne kritike, već je bio opisivao kao nedržavotvorni, liberalno-demokratski list (Zoričić, 2022: 230-231).

Općenito, hrvatski politički sustav 1990-ih nije u potpunosti primjenjivao načela liberalne demokracije. Samu kritiku režima i svoje viđenje, iznijet će i Gotovac. Uz relativno slobodne i pravedne demokratske procedure, sustav se suočavao s velikim brojem neliberalnih postupaka. Stoga, kako povjesničar Goldstein govori „možda bi mu najbolje odgovarao epitet „autoritarnog režima“, režima koji ne samo što onemogućava razvitak i konsolidaciju demokratskih odnosa, nego i bitno narušava ionako krhka pravila demokratske igre“ (Goldstein, 2021: 217).

Politolog Rupnik opisao je stanje u Hrvatskoj kao „odgođenu modernizaciju“, odnosno, „tranziciju koja je iskliznula (iz tračnica)“, što znači kako je prioritet stavljen na stvaranje države, dok su se demokratske promjene zanemarile i nisu se ostvarivale. Rat je, svakako, jedan od glavnih uzroka sporije demokratizacije, međutim i državno vodstvo je imalo svoju ulogu u kočenju društvenih reformi (Goldstein, 2021: 217-218). Stanje se nije znatnije poboljšalo ni nakon završetka rata, kada je HDZ ostao na vlasti sve do kraja 1999. godine. Predsjednik je uživao goleme ovlasti te je njegova, nekada gotovo i neograničena vlast, bila u sukobu s načelima liberalne demokracije. Politički pluralizam bio je ograničen, izborima je nedostajao epitet poštenih, zbog neravnopravnoga položaja opozicije, a političke stranke su još bile u fazi konsolidacije (Goldstein, 2021: 220-221). „Pa ipak 1990-ih u Hrvatskoj su se elementi višestranačja razvili i zaživjeli na relativno zadovoljavajućoj razini, s obzirom na autoritarno političko okruženje“ (Goldstein, 2021: 222). Novouspostavljeni institucionalno-politički poredak obilježava činjenica kako nije bio plod konsenzusa između vladajućih i opozicijskih stranaka. Nisu se dogovorile oko institucionalnih aranžmana, poput recimo vrste političkoga i izbornoga sustava, oko kojega su postojala značajna mimoilaženja (Kasapović, 2001: 25). U to vrijeme u Hrvatskoj se primjenjivao većinski izborni sustav koji je preferirao velike stranke. No, s tim sustavom se nisu složili mnogi analitičari smatrajući kako razmjerni sustav bolje iskazuje volju birača jer bez većine u biračkom tijelu nema ni većine u parlamentu (Grdešić, 1991: 82). Međutim, je li tadašnji izborni sustav ipak imao određene prednosti s obzirom na ratne prilike u zemlji? I sam je Gotovac bio zagovaratelj razmjernog izbornog sustava, ali većinski sustav je u periodu prijelaza, nestabilnosti i rata imao određene prednosti. Većinski sustav omogućio je jasno određivanje izbornog pobjednika, brzo konstituiranje parlamenta i izvršne vlasti, jasno se mogla alocirati politička odgovornost, nije bilo moguće stvaranje dodatnih političkih kriza dogovaranjem koalicija s manjim strankama te u tom trenutku možda i najvažnije omogućio miran prijenos vlasti (Grdešić, 1991: 84).

Upravo zbog dominacije vladajuće stranke opozicija nije bila u mogućnosti pratiti korak vladajućih. Imali su ograničen pristup medijima, a u javnosti su bili prikazivani kao nesposobni, neorganizirani, nesložni (Goldstein, 2021: 235). Nasuprot tome, kako navodi profesorica Kasapović, HDZ je djelovao kao karizmatska stranka, koja je uspjela stvoriti emocionalnu povezanost između birača i predsjednika stranke, odnosno države (Kasapović, 2001: 22). Sukladno svojoj snazi, HDZ je dijelom pokušao utjecati na stabilizacijske procese u opoziciji, a posebna meta im je bio HSLS, kao druga najjača opcija u zemlji (Goldstein, 2021: 235). „U teškom okruženju za opoziciju HSLS se relativno vješto snalazio, ali s vremenom su ga počeli napuštati, jer se, s jedne strane, slamao pod svakovrsnim pritiscima HDZ-a, a s druge, jer se nije znao suočiti ni s izazovom u maniri prave liberalno-demokratske stranke“ (Goldstein, 2021: 236). Na parlamentarnim izborima, 1995. godine, HSLS je ostvario nešto slabije rezultate u odnosu na prethodne izbore. Osvajaju 11.55% glasova, što je ukupno 10 osvojenih zastupničkih mjesta, 2 mandata manje u odnosu na 1992. godinu (izbori.hr). Neslaganja koja će se kasnije dogoditi rezultirat će osnivanjem nove Liberalne stranke, pod vodstvom Vlade Gotovca.

6. Kritika vlasti

Ideološka uvjerenja liberala, poput Gotovca, 1990-ih nisu se mogla složiti s načinom na koji je politički vrh vodio državu. Gotovac putem svojih govora nedvojbeno kritički pristupa radu vlasti, vođenju unutarnje, ali i vanjske politike. U govoru 1992. godine, naglašava kako je slika Hrvatske u svijetu loša, prvenstveno zbog nerazvijene diplomacije, uslijed izostanka političke volje da ju se razvije (vladogotovac.org, 2014a).

Otvoreno pismo, upućeno od strane šest hrvatskih intelektualaca, među kojima je i Gotovac, sastavljeno u osam točaka, daje jasan prikaz svih kritika koje su bile upućene tadašnjoj vladajućoj strukturi. U pismu se prvenstveno izražava zabrinutost zbog stanja hrvatske politike. Smatraju kako ne postoji više vjera u Hrvatsku, ni njezinu politiku te da prijeti potencijalna nacionalna tragedija.

Prvom točkom naglašavaju nezadovoljstvo vođenjem politike prema Bosni i Hercegovini, prvenstveno spominjući podjelu te zemlje. Takav scenarij je potencijalno opasan zbog strateških razloga, koji bi stvorili nestabilno okruženje za Hrvatsku. Potom, ističu problem povezanosti Hrvatske zajednice Herceg-Bosne i HVO-a s hrvatskom vlasti, koja rezultira lošom

međunarodnom slikom o Hrvatskoj i izostankom pomoći od strane međunarodnih institucija. Nastavljaju, kako rješenje „traumatskog problema otrgnutih područja Hrvatske“, koje se pokušava riješiti kombinacijom mirovnih ponuda i ratobornih prijetnji, ne može doživjeti uspjeh te da time dolazi do novih ljudskih žrtava. Zamjeraju pregovaranje sa Slobodanom Miloševićem oko rješavanja problema Bosne i Hercegovine i Srba u Hrvatskoj. U petoj točki referiraju se na autokratski način vladanja predsjednika države, za koji smatraju da ne pridonosi demokratizaciji države. Neke od mana režima, koje navode „osakaćene su kompetencije Sabora i vlade, ograničena sloboda medija, degradirana institucija opozicije i višestranačkog sistema“ (vladogotovac.org, 2009f). Nadalje, ono što nije u skladu s izgradnjom demokratskog identiteta zemlje jest oživljavanje „ustaških simbola, pjesama, preimenovanja, prekrajanja povijesti, šovinističke istupe i postupke“ (vladogotovac.org, 2009f). Nastavno na prethodnu točku, dolazi do politizacije vojske, policije i gospodarstva te bogaćenja privilegiranih. Zaključno, promovirajući „trijumfalizam i optimizam bez pokrića“, žele zavarati javnost.

Čitavim pismom direktno se obraćaju i iznose kritiku tadašnjem predsjedniku, ali ujedno i pozivaju na promjenu politike. „Veliko je umijeće državnika i drugih javnih djelatnika znati se povući u pravo vrijeme na prikladan i dostojan način“ (vladogotovac.org, 2009f). „Mislimo da je došlo vrijeme za vaše povlačenje“, ovim riječima se poziva predsjednika da podnese ostavku (vladogotovac.org, 2009f). Nova vlast koja bi trebala uslijediti, mora raditi na jačanju demokracije i povratku povjerenja građana, posebno u dijelovima u kojima se nalazi srpsko stanovništvo. Nužno je uspostaviti parlamentarnu demokraciju, čiji je preduvjet slabljenje ovlasti predsjednika države, pozivajući se na politički sustav Austrije, Italije i Njemačke. „Time počinje stvarni proces demokratizacije i ozdravljenja države Hrvatske, bude se nade i otvaraju perspektive za budućnost i smireno se u normalnom roku mogu pripremati novi izbori i nužne ustavne promjene“ (vladogotovac.org, 2009f).

Kritički odnos trajao je u čitavom periodu 90ih, tako 1994. Gotovac u govoru kritizira one koji se hvale osnivanjem države te se pita zašto to nisu ranije činili kada se zbog Hrvatske moglo završiti u zatvoru. Smatra kako je država „nastala pod znacima sretnih i tragičnih zvijezda povijesne mijene“. „Sretne zvijezde“ predstavljaju slom totalitarizma, u sklopu toga i jugoslavenske ideologije, dok „tragične zvijezde“ predstavljaju sve žrtve, strahote i stradanja koja su uslijedila nakon sloma te ideologije (vladogotovac.org, 2010b). Zamjera izostanak

nacionalnog programa, u vidu Memoranduma. Inicijativa za stvaranje jednoga, bila je onemogućena jer ju se smatralo protudržavnom, odnosno da ide protivno programa vladajuće stranke. U govoru se osvrnuo i na Katoličku crkvu, za koju smatra da se „previše približila stranci koja vlada i da bi bilo dobro da to ne čini“ (vldogotovac.org, 2010b). Uvjerena je da država treba biti laička i da je takva i sama europska demokracija. Iste godine, zaključuje kako je u politici zastupljena stranačka odgovornost, dok nedostaje državne političke odgovornosti.

Dvije godine nakon, HSLŠ u Hrvatskome saboru pokreće proceduru za izglasavanje povjerenja vladi. U ime predlagatelja uvodni govor drži Gotovac, koji obrazlaže zahtjev, time da ne postoji volja „za utvrđivanje odgovornosti za nezakonitosti u korištenju i raspolaganju sredstvima državnoga proračuna i izvan proračunskih fondova“ (vldogotovac.org, 2010c). Vlast nije razvila kontrolne oblike nadzora vlasti, činjenicom da se tek 1993. godine donosi Zakon o Državnoj reviziji, a glavni državni revizor se imenuje godinu kasnije. Osvrnuo se i na pitanje krađe, o kojem se raspravljalo, no rasprava u javnosti je prekinuta uvođenjem u javni diskurs devize da tko govori o „lopovluku“ želi destabilizaciju države i diskreditaciju HDZ-a. Sukladno tome, zaključuje kako je „došlo do potpunog cijepanja nacije, na jednoj strani je stotinjak bogatih obitelji, a na drugoj strani je uništen srednji sloj i potpuno osiromašeni drugi slojevi na granici bijede“ (vldogotovac.org, 2010c). Razlog tome uz rat pronalazi i u vlasti i njezinom vođenju politike. U završnome obraćanju, izražava bojazan da težnje nekih osoba mogu imati autokratske elemente te će time demokratska načela i prakse biti ograničene. U takvome društvu može doći do izostanka samokritike, odgovornosti, osjećaja, a potencijalno se razvijaju nepotizam, pohlepa, sila postaje sredstvo vladanja, koja se upotrebljava za ostanak na vlasti (vldogotovac.org, 2010d).

Gotovac je kritizirao odnos vlasti prema oporbi. Bio je stava kako je oporba izložena strahu, što dovodi do blokade političkoga života. Oporbu je vidio kao taoca HDZ-a zbog činjenice kako je vladajuća stranka izjednačavala potporu HDZ-u s pravim hrvatstvom, na što Gotovac nije pristajao. „Važno je samo da otvoreno ne prihvaćam da HDZ bude mjera mog hrvatstva, mog političkog angažmana za Hrvatsku“ (vldogotovac.org, 2009e).

6.1. Odnos Gotovca i Tuđmana

Odnos Vlade Gotovca i Franje Tuđmana vuče svoje korijene još iz 1960-ih, kada su obojica bili zaposleni u Matici hrvatskoj. U vrijeme Hrvatskoga proljeća, dijelili su sudbinu

disidenata i političkih zatvorenika, no njihov odnos se zaoštava 90ih kada Tuđman postaje predsjednik Republike. U knjizi Filipa Zoričića, Božo Kovačević opisuje odnos Tuđmana i Gotovca, navodeći kako je među njima postojalo „suparništvo, u smislu tko je važnija povijesna figura“ (Zoričić, 2022: 232). Njihovi putevi bili su različiti, Tuđman je u bivšoj državi predstavljao disidenta, čije su knjige zabranjene. Tijekom 80ih dobijanjem podrške Katoličke crkve njegov se status mijenja. Dok je Gotovac „imao dugi zatvorski staž, stanovitu karizmu političkog mučenika i reputaciju čovjeka koji se nije predao“ (Zoričić, 2022: 232). Kovačević smatra da se po nekim aspektima, poput odbijanja pomilovanja, Gotovca moglo smatrati nacionalnim liderom (Zoričić: 2022: 232).

Iako su dijelili sličnu sudbinu političkih zatvorenika koji su se borili protiv nacionalne potlačenosti Hrvatske u Jugoslaviji, promjenom političkog konteksta i uspostavom samostalne države postaju politički protivnici s potpuno različitim vizijama zemlje. To nam potvrđuju i Gotovčeve kritike upućene vlasti, ali i prethodno spomenuto pismo u kojem se direktno traži Tuđmanova ostavka s mjesta predsjednika Republike.

Zaoštreni odnosi nastavili su se tijekom devedesetih, a posebno su izašli na vidjelo tijekom Zagrebačke krize. 1995. godine, nakon vojno redarstvene akcije Oluja dolazi do raspisivanja prijevremenih izbora za Skupštinu Grada Zagreba i prijevremenih parlamentarnih izbora. HDZ je na parlamentarnim izborima ostvario uvjerljivu pobjedu, ponajviše zbog uspješnih vojnih operacija i oslobađanja teritorija (Stanišak, 2021: 6-7). Ipak, što se tiče izbora za zagrebačku skupštinu HDZ je ostvario najbolji rezultat, no nedovoljan za izglasavanje njihova kandidata za gradonačelnika, s obzirom na to kako su im je bilo potrebno 26 glasova. HDZ je osigurao 16 mjesta u skupštini, HSLŠ 10, SDP 9, HND 4, HSS 4, HNS 2, HSP 2, ASH 2 i HSP 1861 1 (zgizbori.hr). Stoga, oporba okupljena u Zagrebačku Udrugu stranaka za predsjednika Skupštine izabire Zdravka Tomca (SDP), a za gradonačelnika Gorana Granića (HSLŠ). Prema tadašnjem zakonu gradonačelnika je morao potvrditi predsjednik Republike, što Tuđman nije učinio. Odbijanje oporbenih kandidata (Radoša, Škrabala i Budiše) se nastavilo do početka 1997. kada se odvijaju novi izbori na kojima HDZ osigurava većinu od 26 vijećnika uz pomoć dvojice vijećnika HSSa koji prelaze u njihove redove.

Iz Gotovčeve perspektive ovo je bila još jedna od potvrda korumpiranosti vladajuće stranke. Dok se s druge strane, Tuđman „nije mogao pomiriti s tim da izgubi Zagreb“ te je rekao „onaj tko izgubi Zagreb, izgubio je Hrvatsku“ (Zoričić, 2022: 219).

7. Politička vizija Vlade Gotovca

Uslijed kritika koje su bile upućene vlasti, Gotovac je iskazao vlastitu viziju Hrvatske. Vidio je Hrvatsku u europskome kontekstu, daleko od balkanizacije i provincijalnosti, Hrvatsku koja živi istinsku liberalnu demokraciju.

Još u intervjuu za švedsku televiziju, zbog kojega je bio drugi put osuđen, izjavljuje kako je ljevičar koji teži socijalno pravednom društvu. Smatra kako ostvarivanjem pravde i slobode dolazi do rješavanja ljudskih problema, a kada se riješe problemi realizira se ljudska vrijednost (vladogotovac.org, 2010a).

Prije predsjedničkih izbora 1992. godine, spekuliralo se o njegovoj kandidaturi, motiviran bojazni od uspostave dvostranačja, ukoliko oporba ne bi ponudila jakoga kandidata. U intervjuu za Globus, jasno iskazuje želju za uspostavom parlamentarnog sustava, u kojemu će vlada „biti efikasna, slobodna i djelotvorna“ (vladogotovac.org, 2009e). Zalaže se za striktnu trodiobu vlasti, u kojoj će institucije imati mogućnost slobodnoga djelovanja. Što se tiče izbornoga sustava, zalagao se za razmjerni izborni sustav, smatrajući ga najprikladnijim za državu koja ima malo biračko tijelo. Sukladno navedenim promjenama koje bi proveo, potrebne bi bile izmjene Ustava. Nije se slagao s održavanjem predsjedničkih izbora 1992. godine, zbog izvanredne ratne situacije, kada je jedan dio zemlje okupiran, velik broj ljudi u izbjeglištvu te izostaje cjelovitost zemlje, što otežava provođenje izbora. Jednako tako rat, onemogućava vođenje slobodne kampanje, što vidi kao svojevrsan problem jer se ne mogu iskoristiti svih argumenti protiv vlasti. Slagao se s idejom homogenizacije naroda, koja će biti usmjerena na rat, no ne smije se tražiti odricanje od habitusa i uvjerenja (vladogotovac.org, 2009e).

„Ja sam liberal – ali socijalna je bijeda tolika da može zaprijetiti eksplozijom koja bi stvarno mogla destabilizirati državu i potaknuti represivne, nedemokratske tendencije“ (vladogotovac.org, 2009e). Usprkos tome vjeruje kako se Hrvatska neće pretvoriti u „banana-republiku“, već da će uz pomoć iseljništva koje daje materijalnu podršku, ali i radni moral ljudi

u državi uspjeti prevladati tamu koja se nadvila nad zemljom. O stanju demokracije u Hrvatskoj govori i 1999. godine. „Tako je naša usputna demokracija – bezbrižno reducirana, jer nas malo obvezuje i lako se izigravaju njezine procedure – svedena samo na okvir za vlast jednoga pokreta, HDZ-a“ (vladogotovac.org, 2010f). Vlast vidi kao odgovornu za nerazvitak liberalne demokracije, gdje se umjesto okretanja budućnosti, uporno ponavlja prošlost koja ne vodi ka suvremenoj demokraciji. Vraćanju u prošlost može se suprotstaviti biranjem drukčijega programa, odnosno pluralizam koji nudi liberalna demokracija. Snagu koja je sposobna izvući zemlju iz nacionalne krize vidi u političkom centru, koji će voditi Hrvatsku k europskoj integraciji.

Uspjehom opozicije, 2000. godine vidi činjenicu da su se uspjeli oduprijeti težnjama „koje su Hrvatsku pretvarale u malu, u sebe zatvorenu, arhaičnu, balkansku državu, koja je ostala izvan bitnih tijekova modernoga svijeta“ (matica.hr, 2000). Ideju o uspostavi parlamentarne demokracije i time stvaranja novoga političkoga sustava, nazivao je idejom o Drugoj Republici, u kojoj bi vladala liberalna demokracija, praćena parlamentarnim sustavom. Potrebno je jasnim i strogim proceduralnim pravilima odrediti odnose između tri grane vlasti i ostalih institucija te dosljedno provoditi te procedure i pravila. Parlament vidi kao političko tijelo u kojemu se raspravlja o naciji i njezinu životu. Vlada je ta koja mora doći pred Sabor i odgovarati za svoje odluke, pri tom „ne može na bilo koji način uokviriti zastupnička prava tako da suspendira njihovu ulogu u predstavljanju svoje nacije“ (vladogotovac.org, 2014c).

Vjerodostojna unutarnja i vanjska politika, bili su mu jedni od glavnih ciljeva. Smatrao je kako vjerodostojna vanjska politika proizlazi iz vjerodostojnosti unutarnje politike. Pojam vjerodostojno podrazumijeva „provođenje svih demokratskih prava naših građana, bez obzira na vjeroispovijest i sve ostalo“ (vladogotovac.org, 2014b).

Ističe kako je vlada dužna odgovarati Saboru, te ukoliko to ne čini mora snositi posljedice. Poziva na smjenu vlasti i dolazak nove vlade koja će se upravo tako ponašati, koja će odgovarati Saboru i koja će biti sposobna realizirati program iz Ustava – uspostaviti trodiobu vlasti, osigurati neovisnost sudstva i uspostaviti međusoban nadzor triju grana vlasti. Jednako tako nova vlada mora moralno obnoviti naciju, „koja će i politiku, ako treba, moralno obnavljati svojim položajem, svojom odgovornošću i aktima koje će poduzeti. Nećemo se inače izvući ni iz čega i nema šanse da se društvo izvuče ako nastavi ovim putem“ (vladogotovac.org, 2010c).

Na osnivačkom saboru Liberalne stranke, predstavlja viziju stranke, koja je ujedno i njegova osobna. Odmah na početku ističe važnost hrabrosti, odgovornosti, otvorenosti za promjenu kao ključne stavke koje su bitne za politički život i budućnost. Jer tko ne želi promjenu, boji je se ili odbija, taj neće imati budućnost. Država treba biti decentralizirana tako da se odluke donose na terenu što bliže građanima. Zalaže se za dostojan život stanovništva, odgovornog građanina jer pojedinac koji stvara, zna cijeniti vrijednost svoga društva. „Hrvatska može biti samo ono što smo mi sami – ništa drugo i ništa više. Jedino na taj način Hrvatska i postoji“ (vladogotovac.org, 2009c).

Poziva ljude da se uključe i da zajedno budu nositelji promjena. Kao stranka žele biti „nositelji zajedništva, dogovora i jasnih programa“ (vladogotovac.org, 2009c), vjerujući u suradnju sa svim strankama koje su pristaše liberalne demokracije. Uspostavom zajedništva, Gotovac vjeruje da je moguće smijeniti vlast, jer kako kaže „posljednji je čas za nas i za Hrvatsku“ (vladogotovac.org, 2009c).

Analizirajući viziju Vlade Gotovca može se primijetiti kako je u svojim istupima zagovarao načela istinske liberalne demokracije. Iz današnje perspektive, načela za koja se zalagao poput razmjernoga izbornog sustava ili parlamentarne demokracije jesu obilježja sadašnjeg političkoga sustava. Ipak, jesu li u potpunosti ta načela mogla biti primjenjivana u tom vremenskom razdoblju, kada se zemlja nalazila u izvanrednim okolnostima te bila u fazi tranzicije? Također, iz svega navedenog možemo se zapitati bi li Gotovac znao provesti svoje političke ideje u djelo s obzirom na to da nikad nije bio na poziciji moći. Sukladno tome izostalo je donošenje političkih odluka, mogućnost organiziranja političkoga djelovanja, a nadasve mogućnost da ideje pretvori u djelo. Gotovca je krasio velik osjećaj političke i moralne odgovornosti, no zbog tvrdoglavosti i izostanka fleksibilnosti nije mogao postati vodeći akter u izvršnoj vlasti. Usprkos svemu Gotovac može biti moralni primjer u politici, ali su izostale karakteristike koje su nužne za uspješnoga praktičnog političara.

8. Osnivanje Liberalne stranke i kraj karijere

Nakon provedenih parlamentarnih izbora 1995. godine, na kojima je HSLS ostvario lošiji rezultat u odnosu na prethodne izborne cikluse, dolazi do slabljenja opozicije. HDZ je dodatno

učvrstio svoju snagu, a destabilizaciji oporbe, prvenstveno HSLS-a pridonijeli su prelasci nekih zastupnika u redove HDZ-a (Zakošek, 2001: 101).

Iduće godine, HDZ predlaže HSLS-u dogovor oko suradnje na različitim razinama vlasti, što je Vijeće HSLS-a odbilo. Istovremeno, u HSLS-u su se provodili unutarstranački izbori, na kojima su se natjecala dva konkurenta, Gotovac i Budiša. Gotovac je iz unutarstranačke borbe izašao kao pobjednik, no 1997. godine, Budiša inicira izvanredni sabor HSLS-a, na kojem dolazi do smjene Gotovca (Zoričić, 2022: 235). Gotovac je progovorio o unutarstranačkim neslaganjima, koje je uzrokovala ideja jednoga dijela stranke da se teži preuzimanju HDZ-ovih birača, čemu se on striktno protivio.

1997. godine, Gotovac je bio u utrci za predsjednika Republike te je sa osvojenih 17.56% glasova, završio na trećem mjestu iza Zdravka Tomca, kandidata SDP-a i Franje Tuđmana, koji je pobijedio (izbori.hr, 1997). Predizbornu kampanju obilježio je fizički napad satnika Hrvatske vojske na Gotovca u Puli, nakon kojeg završava na bolničkom liječenju. Nakon oporavka Gotovac daje do znanja kako je privatno oprostio, no zamjera izostanak osude napada, kojeg je vidio kao posljedicu indoktrinacije pojedinca.

Službeni raskol Gotovca i HSLS-a, dogodio se na izvanrednom 7. saboru HSLS-a, u studenom 1997. godine. Za Vjesnik, Gotovac je izjavio kako u stranici nema mjesta za obojicu, misleći pri tom na Budišu. U siječnju 1998. godine, održava se osnivački sabor LS-a, koji započinje riječima „osnivamo novu stranku protiv pogrešaka u staroj!“ (vladogotovac.org, 2009c). Do osnivanja nove stranke dolazi iz dva razloga, poštovanja i odgovornosti prema očevima, koji su liberalni put započeli u 19. stoljeću i radi njihova vlastitog političkoga djelovanja u kojem su mislili da rade ono što je najbolje, ali nisu uspjeli očuvati prijašnju stranku. Referira se na problem koji je uzrokovao raskol u HSLS-u, približavanje HDZ-u i njihovu biračkom tijelu. „Smisao naše stranke nije da mijenja i popravlja druge stranke, a najmanje HDZ“ (vladogotovac.org, 2009c). Gotovac je viđenja, kako nije njihova dužnost mijenjati HDZ, nego mijenjati Hrvatsku, a to će činiti upravo tako da pobijede taj isti HDZ.

Liberalna stranka je prema političkim načelima racionalna, transparentna, štovatelj pojediničeve slobode te branitelj slobode sve dok ne ugrožava slobodu onoga drugoga. Stava su da loša vlast treba otići i da izgubiti vlast ne znači izgubiti odgovornost, već upravo suprotno,

odgovarati za učinjeno i u tome LS vidi svoju političku snagu i odlučnost (vladogotovac.org, 2009c).

No, postavlja se pitanje može li se osnivanje LS-a smatrati mudrim političkim potezom? Raskolom HSLŠ-a i osnivanjem LS-a dolazi do slabljenja obje stranke te im se mogućnost izbornog uspjeha sve više smanjuje, što se da iščitati iz izbornih rezultata nakon 2000. godine. Može se reći kako je Gotovac djelovanjem u LS-u na idejnoj razini bio uspješan, no to se za povlačenje političkih poteza koji će donijeti prosperitet stranci i poboljšati njezinu političku poziciju ne može reći.

2000. godine, Gotovac najavljuje svoje povlačenje iz stranke, uslijed obolijevanja od teške bolesti, ali jednako tako i zbog dolaska novih, mlađih kadrova koji su spremniji uhvatiti se u koštac s novim izazovima. Ostaje zastupnik u Hrvatskome saboru. Svoj odlazak s čela stranke vidio je kao svojevrsno oslobođenje, dajući do znanja kako više ne treba svoje osobne procjene držati po strani, već ih bez zadržke može isticati.

U listopadu 2000. godine, dva mjeseca prije smrti, na Drugome saboru LS-a, izražava svoje želje upućene Hrvatskoj kako su otvorenost, jasnoća i transparentnost stvari koje trebaju obilježiti hrvatski politički život. U javnosti trebaju biti prisutne jasne ideje, potvrđene činjenice, a građanima se ne bi smjela uskraćivati sloboda niti pravo da se u toj slobodi ostvare ideje.

9. Zaključak

Analizirajući lik i djelo Vlade Gotovca, dobiva se slika osobe koja ima snažnu moralnu odgovornost prema pojedincu, zemlji i politici. Zbog svojih stavova dva put je završio iza rešetaka, odbijajući pomilovanje, kao odraz vlastite obveze prema istini, ne pristajući prihvatiti neistine koje su mu se stavljale na teret. Jasna je bila njegova vizija Hrvatske, vidio ju je kao dio europske zajednice, težio je uspostavi građanske zajednice u kojoj će pojedinac imati sva prava i slobode, bez represije i nasilja, čiji je bio izrazit protivnik.

Iako su ga na određene načine željeli diskreditirati kao domoljuba, njegova ljubav prema domovini bila je neupitna. Dokazao je to nebrojeno puta, od odsluživanja zatvorske kazne, preko kritike vlasti u bivšoj državi, ali i neovisnoj Hrvatskoj, do održavanja jednoga od

najdomoljubnijih govora u novijoj hrvatskoj povijesti, 1991. godine ispred Komande 5. vojne oblasti u Zagrebu.

Vladu Gotovca možemo smatrati jedinstvenom pojavom na hrvatskoj političkoj sceni. Nije bio klasičan političar, već je u politiku unosio moralnost, dostojanstvo, integritet te je bio dokaz da se čista obraza može i treba boriti za svoju zemlju. Kao što je i sam izjavio „politika nije samo jedan pragmatičan, amoralan postupak, nego da iza sebe treba imati jedan moralitet“ (vladogotovac.org, 2014b), upravo se time i sam vodio. Bavljenje politikom mu nije bio primaran cilj, već je htio za života napisati nekolicinu dobrih, kvalitetnih knjiga „no, sudbina Hrvatske je takva da, ako imate osjećaj odgovornosti, nije moguće živjeti izvan politike“ (vladogotovac.org, 2009e).

Gotovac je primjer čovjeka koji je živio za politiku i koji je svojim djelovanjem sudjelovao u stvaranju suvremene demokratske države. Cilj mu je bio da jednoga dana u Hrvatskoj budu ostvareni svi elementi suvremene građanske zajednice, a Hrvatska demokratska država. Dao je doprinos, kao intelektualac i političar, konstituiranju Hrvatske kao moderne demokratske zemlje. Borba za taj velik cilj nije bila laka, no ipak se isplatila. Još za njegova života sloboda i demokracija o kojima je sanjao počeli su se ostvarivati.

Vlado Gotovac, svojim djelovanjem može biti primjer kako se na moralan i dostojanstven način, poštujući moralne principe i kodekse bori za vlastite ideale, zemlju, naciju. Svojim je životom pokazao kako je spreman podnijeti žrtvu za svoje ideale, ne bojeći se svih konzekvenci koje iz toga proizlaze, vođen velikom odgovornošću i ljubavlju prema vlastitoj domovini. Ono što je najvažnije, svoju ljubav prema domovini i narodu iskazivao je emotivno snažnim intelektualnim govorima, no još važnije djelima – zbog čega ga možemo smatrati važnom osobom hrvatske političke povijesti.

Literatura

Knjige i članci

Dunatov, Šime (2009) Začetci višestranačja u Hrvatskoj 1989. godine. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 52/2010: 381-397.

Goldstein, Ivo (2013) *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi liber.

Goldstein, Ivo (2021) *HRVATSKA 1990.-2020. – Godine velikih nada i gorkih razočaranja*. Zagreb: Profil knjiga.

Gotovac, Vlado (1989) *Moj slučaj*. Ljubljana, Zagreb: Cankarjeva založba.

Grdešić, Ivan (1991) Izbori u Hrvatskoj: birači, vrednovanja, preferencije. U: Grdešić, Ivan (ur.) *Hrvatska u izborima '90* (str. 49-97). Zagreb: Naprijed.

Kasapović, Mirjana (1991) Strukturna i dinamička obilježja političkog prostora i izbori. U: Grdešić, Ivan (ur.) *Hrvatska u izborima '90* (str. 15-48). Zagreb: Naprijed.

Kasapović, Mirjana (2001) Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj. U: Kasapović, Mirjana (ur.) *Hrvatska politika: 1990.-2000. : izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj* (str. 15-41). Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Zakošek, Nenad (2001) Struktura biračkog tijela i političke promjene u siječanjskim izborima 2000. U: Kasapović, Mirjana (ur.) *Hrvatska politika : 1990.-2000. : izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj* (str. 99-123). Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Zoričić, Filip (2022) *Vlado Gotovac - Prva politička biografija*. Zagreb: Despot infinitus.

Internetske stranice

Butković, Davor i Grakalić, Vladimir - Globus (1992) Objavljujem kandidaturu za predsjednika Hrvatske. <https://vladogotovac.org/wp-content/uploads/2009/08/globus-28-2-1992.pdf>
Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Izbori.hr (1995) Izbor zastupnika u Zastupnički dom sabora Republike Hrvatske s državnih lista. https://www.izbori.hr/arhivaizbora/data/parlament/1995/rezultati/1995_Rezultati_Sabor_zastupnicki_dom.pdf Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Izbori.hr (1997) Izbor predsjednika Republike Hrvatske. https://www.izbori.hr/arhivaizbora/data/predsjednik/1997/rezultati/1997_4_5_Rezultati_Predsjednik_sluzbeni.pdf Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Jutarnji. hr (2010) VLADO GOTOVAC 'Ja svoja mišljenja nikad nisam imao zato da bih ih se odricao'. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ja-svoja-misljenja-nikad-nisam-imao-zato-da-bih-ih-se-odricao-2129241> Pristupljeno 12. kolovoza 2024.

Matica.hr – Vijenac (2000) Matica će imati sigurnost i slobodu. <https://www.matica.hr/vijenac/160/matica-ce-imati-sigurnost-i-slobodu-18301/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Sabor. hr (2020) 30 godina višestranačja u Hrvatskoj. <https://www.sabor.hr/hr/30-godina-visestrancja-u-hrvatskoj> Pristupljeno 12. kolovoza 2024.

Stanišak, Ivan (2021) Kriza vlasti u Zagrebu 1995. - 1997. (diplomski rad). Zagreb: Filozofski fakultet.

Večernji. hr (2016) Vlado Gotovac. <https://www.vecernji.hr/enciklopedija/vlado-gotovac-18315> Pristupljeno 12. kolovoza 2024.

Vladogotovac.org (2009a) Govor „Prvi korak na dugom putu“, osnivačka skupština HSLS-a, 20.5.1989. <https://vladogotovac.org/govori/govor-prvi-korak-na-dugom-putu-osnivacka-skupstina-hsls-a-20-5-1989/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2009b) Govor ispred Komande 5. vojne oblasti, 30.8. 1991. <https://vladogotovac.org/govori/govor-ispred-komande-5-vojne-oblasti/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2009c) Govor na Osnivačkom saboru LS-a, 24.1.1998. <https://vladogotovac.org/govori/govor-na-osnivackom-saboru-ls-a-24-1-1998/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2009f) Vrijeme je za odlazak, 20.9.1993. (Otvoreno pismo 6 hrvatskih intelektualaca) <https://vladogotovac.org/iz-medija/vrijeme-je-za-odlazak-20-9-1993-otvoreno-pismo-6-hrvatskih-intelektualaca/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2010a) Intervju za švedsku televiziju (1977.) <https://vladogotovac.org/iz-medija/intervju-za-svedsku-televiziju-1977/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2010b) Vjerodostojni u politici, Hrvatski sabor, 11.2.1994. <https://vladogotovac.org/govori/vjerodostojni-u-politici/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2010c) Govor (uvodni) povodom zahtjeva HSLS-a za izglasavanje povjerenja Vladi, 18.10.1996. <https://vladogotovac.org/govori/govor-uvodni-povodom-zahtjeva-hsls-a-za-izglasavanje-povjerenja-vladi-18-10-1996/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2010d) Govor (završni) povodom zahtjeva HSLS-a za izglasavanje povjerenja Vladi, 18.10.1996. <https://vladogotovac.org/govori/govor-završni-povodom-zahtjeva-hsls-a-za-izglasavanje-povjerenja-vladi-18-10-1996/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2010f) Stroj za mljevenje Hrvatske – kako izigrati demokraciju, kolumna, Feral Tribune, 21.6.1999. <https://vladogotovac.org/iz-medija/stroj-za-mljevenje-hrvatske/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2014a) Govor: Hrvatska je postojala neprekidno, 30.11.1992. <https://vladogotovac.org/govori/govor-hrvatska-je-postojala-neprekidno-30-11-1992/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2014b) Govor: Za uspješnu vanjsku politiku, treba nam vjerodostojna unutarnja, 29.3.1994. <https://vladogotovac.org/govori/govor-za-uspjesnu-vanjsku-politiku-treba-nam-vjerodostojna-unutarnja/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Vladogotovac.org (2014c) Govor na 5. sjednici Središnjeg odbora LS-a. <https://vladogotovac.org/govori/govor-na-5-sjednici-sredisnjeg-odbora-ls-a/> Pristupljeno 2. svibnja 2024.

Zgizbori.hr (2018) REZULTATI IZBORA ZA ČLANOVE GRADSKÉ SKUPŠTINE (29.10.1995). <https://www.zgizbori.hr/arhiva-izbora/#/app/lokalni-1995> Pristupljeno 12. kolovoza 2024.

Sažetak

Vlado Gotovac hrvatski je političar koji je svojim djelovanjem obilježio drugu polovicu 20. stoljeća. Ono što ga je krasilo i izdvajalo od drugih svakako su izraženi moralni kodeksi, vjera u zemlju i ljude, ali i hrabrost koja je bila potrebna za suočavanje sa posljedicama koje je donosila borba za zemlju. Stoga, ovaj rad nastoji dati uvid u Gotovčevu viziju Hrvatske i kritiku vlasti, kako u Jugoslaviji tako i u Hrvatskoj. Stavljajući naglasak na djelovanje Vlade Gotovca 1990-ih, cilj je prikazati njegovo neslaganje s tadašnjom vlasti, a ujedno i iznijeti njegove ideje o smjeru u kojem bi prema njegovu mišljenju Hrvatska trebala ići. Bio je uvjerenja kako Hrvatska treba biti na svome europskome putu, putu liberalne demokracije, parlamentarnoga sustava, u kojem će slobodan pojedinac biti nositelj napretka te izvor moralnih vrijednosti. Svakako, Gotovac je značajan i zbog govorničkih vještina, koje ga čine jednim od najboljih govornika u hrvatskoj povijesti. Upravo svojim jakim emotivnim govorima, mogao je na snažan način prenijeti svoje ideje građanima, što je najuočljivije u njegovu najpoznatijem govoru iz 1991. godine ispred Komande 5. vojne oblasti u Zagrebu.

Ključne riječi: Vlado Gotovac, vizija, kritika vlasti, hrvatska politika 1990ih